

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-СПОРТИВНІ ІГРИ ЯК ФОРМА ПІДТРИМКИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ І СТУДЕНТІВ

Гончар Галина Іванівна,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
ORCID ID: 0000-0003-2690-4326

Затулівітер Анастасія Володимирівна,

викладач-стажист кафедри теорії і методики фізичного виховання
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
ORCID ID: 0009-0005-8417-2161

Вивчення самосвідомості людини як активна тема зараз набуває актуальності. Усе більше дослідників цікавляться питанням самосприйняття в спорті, особливо в контексті спорту вищого рівня, а також професійного самосприйняття спортсменів високого рівня.

Головним пріоритетом сучасних навчальних закладів є розвиток особистості та її творчих здібностей.

Безсумнівно, що навчання в будь-якому виші не повинно обмежуватися суто навчанням, оволодінням уміннями та набуттям конкретних знань, потрібних у повсякденному житті.

Освітній процес має бути спрямований на розвиток особистості, здатність до самоосвіти, щоб діти прагнули до чогось нового, цікавого й незвичного.

З одного боку, самореалізація означає сутнісну (суттєву) характеристику самосвідомості особистості, з іншого – визначає відповідну технологію реалізації цієї сутності, тобто функціонує як оптимальний і комплексний спосіб для себе.

Індивідуальна реалізація, що несе в собі наміри самої сутності та технології, розгортає її в культурах сьогодення, минулого та майбутнього. Проблема самосвідомості особистості є міждисциплінарною проблемою з філософським походженням, але лише нещодавно вона набула статусу проблеми психологічної.

Не менш важливим питанням є розгляд занять фізичною культурою і спортом як основи формування особистості. Спорт постає як діяльність спортсмена, під час якої формується його особистість.

Однак вплив цієї діяльності може бути як позитивним, так і негативним.

Тому, вивчаючи ці закономірності, ми можемо сприяти позитивним змінам і мінімізувати негативний вплив спорту на формування особистості спортсмена.

Спортивна діяльність також може бути досліджена з погляду самосприйняття індивіда, об'єктивно вираженого спортивними результатами, рівень яких є умовою суб'єктивного задоволення.

Самосвідомість особистості є найбільш повним визначенням особистісних і професійних здібностей людини. Посилення уваги до цього питання пов'язане з розумінням його вирішальної ролі в розвитку особистості, пред'явленням підвищених вимог до таких якостей людини, як здатність до розвитку й повноцінності.

Ключові слова: саморозвиток, самореалізація, ігрова діяльність, формування особистості, інтелектуальний розвиток.

Honchar Halyna, Zatuliviter Anastasiia. Intellectual and sports games as a form of supporting the self-fulfillment of schoolchildren and students

The study of human self-awareness as an active topic is now becoming more and more relevant.

More and more researchers are interested in the issue of self-perception in sports, especially in the context of high-level sports, as well as the professional self-perception of high-level athletes.

The main priority of modern educational institutions is the development of personality and its creative side.

There is no doubt that learning in any educational institution should not be limited to learning, mastering skills and acquiring specific knowledge needed in everyday life.

The educational process should be aimed at personality development, the ability to self-educate, so that children strive for something new, interesting and unusual.

On the one hand, self-realization means an essential (substantial) characteristic of a person's self-awareness, on the other hand, it defines the appropriate technology for the realization of this essence, that is, it functions as an optimal and comprehensive way for oneself.

Individual realization, which carries the intentions of the essence itself and technology, which unfolds it in the cultures of the present, past and future. The problem of self-awareness of the individual is an interdisciplinary problem with a philosophical origin, but only recently it acquired the status of a psychological problem.

An equally important issue is consideration of physical culture and sports as the basis of personality formation.

Sport appears as an athlete's activity, during which his personality is formed.

However, the impact of this activity can be both positive and negative.

Therefore, by studying these patterns, we can promote positive changes and minimize the negative impact of sports on the formation of an athlete's personality.

Sports activity can also be studied from the point of view of the individual's self-perception, objectively expressed by sports results, the level of which is a condition of subjective satisfaction.

Self-awareness of an individual is the most complete definition of a person's personal and professional abilities. Increasing attention to this issue is connected with the understanding of its decisive role in the development of the personality, the presentation of increased requirements for such human qualities as the ability to develop and complete.

Key words: *self-development, self-realization, game activity, personality formation, intellectual development.*

Вступ. Характеризуючи систему потреб людини, можна наочно уявити й індивідуально описати сукупність видів діяльності, характерних для окремої людини та груп людей.

При цьому залежно від кожного із зазначених параметрів і різноманітності їх поєднань можна встановити та запропонувати класифікацію видів людської діяльності [1].

Але є інший спосіб: узагальнити та виділити основні види діяльності, властиві людям. Вони задовольнятимуть загальні потреби, характерні для більшості людей без винятку, а точніше, типи людської соціальної діяльності, до яких кожна людина неминуче залучена для свого особистого розвитку.

Це спілкування, гра, навчання і робота. Їх слід вважати основною діяльністю людини.

Спілкування є першим видом діяльності в процесі розвитку кожної людини, за яким ідуть гра, навчання та праця.

Усі ці види діяльності мають розвивальний характер, тобто за умови інтеграції та активної участі дитини відбуватиметься її інтелектуальний і особистісний розвиток.

Спілкуванням вважається вид діяльності, спрямований на обмін інформацією між комунікантами.

Гра – це вид діяльності, результатом якої є виготовлення будь-якого ідеального матеріалу чи виробу (крім ділових і будівельних ігор для дорослих і багатодітних).

Ігри часто розважальні та призначені для відпочинку. Іноді ігри слугують символічним засобом зняття напруги, що виникає під впливом реальних потреб людини, які вона не може зняти іншим способом [7].

Методи та методика досліджень. Теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної та спеціальної літератури, документальних матеріалів; педагогічне спостереження.

Виклад основного матеріалу. Ігри відіграють дуже важливу роль у житті людей. Для дітей ігри мають переважно навчально-розвивальний характер, тоді як для дорослих вони слугують засобом спілкування й релаксації. Деякі ігри мають ритуальний, тренувальний або хобі-спортивний характер. Виходячи з наведеного вище поняття «гра», можна дати чітке визначення поняттю «спортивні ігри».

Спортивна гра – це індивідуальна або командна гра, у якій поведінка суперників спрямована на те, щоб усі учасники оволоділи спільним предметом гри (визначеними правилами гри) і діяли відповідно до нього з метою досягнення перемоги над суперниками.

Таке визначення відповідатиме прийнятому теоретично спорту визначенню поняття «вид спорту», під яким розуміється «...сформований під час розвитку спорту вид (різновид) змагальної діяльності, який відрізняється своїм конкретним предметом змагання...» [2].

Використання ігор для сприяння особистісному розвитку учнів зумовлене особливостями характеру ігрової діяльності: самооцінкою та спонтанністю, відсутністю практичної спрямованості, орієнтацією на результат (не інтроспективний, радісний, але реалістичний) [3].

Адаптація до умов рухової діяльності викликає зміни внутрішнього світу особистості. Зміни у змісті рухової активності створюють у людини загалом певні реакції, що призводять до переходу до більш стійкого психічного стану, змінюють рівень активності людини, приводячи до якісно нового стану, сприяючи тим самим системній організації психології людини на шляху до досягнення значущих цілей, незалежно від того, займається вона фізичною активністю для покращення фізичного та психічного здоров'я чи займається професійним спортом [4].

Інтелектуально-спортивні ігри – це вид ігор, у яких сюжетна лінія передбачає наявність двох обов'язкових елементів: інтелектуального змагання та змагання у фізичній підготовці.

Основою інтелектуально-спортивної гри є досвід діяльності школярів, який є не основним, а додатковим, другорядним стосовно навчального матеріалу, що підлягає засвоєнню. Беручи участь в інтелектуально-спортивних іграх, учні набувають досвіду діяльності, подібного до того, що вони отримали б насправді. При цьому інтелектуально-спортивна гра дає учням змогу не просто бути спостерігачами, а самим вирішувати пізнавальні проблеми й виявляти свої спортивні здібності [2].

Інтелектуально-спортивні ігри психологічно привабливі для учнів і створюють багате освітнє середовище завдяки різноманітності сюжетних ліній, кількості та різноманітності складу учасників.

Існує три принципові відмінності інтелектуально-спортивних ігор від будь-яких інших.

По-перше, є одна або кілька сюжетних ліній, розвиток яких здебільшого залежить безпосередньо від учасників гри.

По-друге, гра розвивається не тільки вербально, але й «живе» у спортивних практиках і змаганнях. Інакше кажучи, для досягнення певних результатів спортсмени повинні не тільки володіти знаннями в певних сферах, а й виконувати ряд рухів і фізичних дій.

По-третє, для більшості гравців свобода вибору стратегій поведінки обмежена лише початковими умовами, які визначають персонажів для гри та правила гри [5].

Робота над собою, великі фізичні та вольові напруження, боротьба за найкращий свій результат на кожному уроку, за перемогу у змаганні сприймаються осмислюються за допомогою викладача. Він вчить адекватно реагувати на поразки, невдачі, на успіх і є тією сполучною ланкою, яка допомагає безболісно після школи адаптуватися до суспільства. Цілком очевидно, що, займаючись ігровими видами спорту, учень насамперед удосконалює та зміцнює свій організм, своє тіло, свою здатність керувати рухами та руховими діями. Але до цього розуміння має підвести школяра вчитель.

Педагогічний потенціал інтелектуально-спортивних ігор як засобу самовизначення школярів у тому, що:

- проведення інтелектуально-спортивних ігор відповідає запитам самих дітей;

- під час гри створюється простір взаємодії дітей різного віку, різних шкіл із різними дорослими; у цьому новому просторі діти можуть спробувати нові види діяльності, проявити себе, тобто здійснити самореалізацію;

- по-іншому організовується взаємодія дітей і вчителів: учитель передає частину своїх функцій старшим класам для пояснення завдань молодшим і контроль їх виконання, старші стають наставниками для молодших. Молодші школярі не тільки виконують завдання, а й допомагають старшим, заробляючи загальні бали для команди;

- змінюється сама логіка побудови процесу навчання: метою діяльності різновікових дітей стає робота на один результат, колективний успіх; діти отримують різновікові завдання, але роблять внесок у загальний результат, відбувається процес взаємне навчання старших і молодших; учні бачать взаємодію як новий ресурс досягнення мети [6].

Спортивна гра, безперечно, один з основних засобів виховання рухів, удосконалення їх тонкої і точної координації, розвитку потрібних людині рухових фізичних якостей. У процесі занять, як на уроках, так і в позаурочний час, загартовується воля учня, характер, удосконалюється вміння керувати собою, швидко і правильно орієнтуватися в різноманітних складних ситуаціях,

своєчасно приймати рішення, розумно ризикувати чи утримуватися від ризику [2].

Гра містить у собі величезні можливості розвитку особистості учня і його підготовку до студентської та професійної діяльності. Різноманітні ігри дають змогу розвинути розумові здібності, краще пізнати себе, набути нових знань, відпрацювати міжособистісні взаємодії. Гра характеризується високим ступенем напруженості та високою значимістю для учасників, високим інтересом і, як наслідок, високим ступенем переживання учасниками подій, що відбуваються в грі. Глибоке занурення в події дає учасникам гри нагоду краще засвоїти та відрефлексувати нові знання та навички. Невипадково в деяких ЗВО активно використовуються ігрові методи навчання [8].

Велика цінність інтелектуальних ігор обумовлена використанням ними реальних знань із різних галузей: від культури та мистецтва до політики та спорту. Таким чином, беручи участь в інтелектуальній грі, студент підвищує свій культурний капітал, поповнює багаж знань, а також отримує додатковий стимул для самостійного набуття знань.

Учасникам інтелектуальних ігор доводиться працювати в команді, думати та приймати рішення в умовах дефіциту часу. Це сприяє формуванню стресостійкості, комунікативних навичок, навичок спілкування й вирішення конфліктів.

Висновки. Теоретичний аналіз результатів дослідження дає змогу стверджувати, що ігрова діяльність розглядається вченими як важливий компонент системи навчання, яка цілеспрямовано використовується для базової підготовки особистості до вирішення проблем у майбутньому. Серед специфічних дитячих форм діяльності гра стоїть на першому місці. Серед форм діяльності дітей провідне місце займають ігри.

Потенціал гри як освітнього засобу визначається низкою факторів, зокрема тим, що гра є провідним видом діяльності в ранньому дитинстві, активною формою пізнання світу, способом залучення дітей до соціальних стосунків, ефективним розвивальним середовищем, першою спробою застосувати на практиці вивчене в дитинстві.

Гра є найважливішою і доступною формою діяльності дошкільника, засобом самовираження, який найбільше відповідає його фізичним і розумовим можливостям.

Література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
2. Войцях Т.В. *Ігрові технології як інструмент профілактичної роботи спеціалістів психологічної служби закладів освіти* : навчально-методичний посібник. Черкаси : Черкаський ОПОПП, 2014. 92 с.
3. Гладченко О.І., Гуріна З.В. Психологічні особливості самоактуалізації підлітків з різним соціометричним статусом. *Молодий вчений*. 2016. № 12. С. 224–228.
4. Діяльнісна самореалізація особистості в освітньому просторі : монографія / Бучма В.В. та ін. ; за ред. С.Д. Максименка. Київ : Видавничий дім «Слово», 2017. 262 с.
5. Іваній І.В., Сергієнко В.М. Психологія фізичного виховання та спорту : навч.-метод. посібник. Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. 204 с.
6. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку : навч.-метод. посібник / Чеботарьова О.В. та ін. ; за наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.

7. Мельник В.В. Концепції взаємодії людини і суспільства в контексті соціокультурних засад: теоретико-методологічні виміри. *Гілея: науковий вісник*. Київ : Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2012. № 65. С. 246–254.

8. Федусенко Ю. К. Особливості впливу навчально-ігрової діяльності на розвиток основних психічних процесів у молодшому шкільному віці. *Рідна школа*. 2018. № 4. С. 25–28.

References:

1. Bekh, I.D. (2008). *Vykhovannia osobystosti* [Personality education]: pidruchnyk. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

2. Voitsiakh, T.V. (2014). *Ihrovi tekhnolohii yak instrument profilaktychnoi roboty spetsialistiv psykholohichnoi sluzhby zakladiv osvity* [Game technologies as a tool of preventive work of psychological service specialists of educational institutions]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Cherkasy: Cherkaskyi OIPOP [in Ukrainian].

3. Hladchenko, O.I., Hurina, Z.V. (2016). *Psykholohichni osoblyvosti samoaktualizatsii pidlitkiv z riznym sotsiometrychnym statusom* [Psychological features of self-actualization of adolescents with different sociometric status]. *Molodyi vchenyi*. 12. P. 224–228 [in Ukrainian].

4. *Diialnisna samorealizatsiia osobystosti v osvitnomu prostori* (2017). [Active self-realization of the individual in the educational space]: monohrafiia / Buchma V.V. ta in.; za red. S.D. Maksymenka. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].

5. Ivani, I.V., Serhienko, V.M. (2016). *Psykholohiia fizychnoho vykhovannia ta sportu* [Psychology of physical education and sports]: navch.-metod. posibnyk. Sumy: FOP Tsoma S.P. [in Ukrainian].

6. *Korektsiino-rozvyvalni tekhnolohii navchannia ditei z kompleksnymy porushenniamy rozvytku* (2020). [Corrective and developmental technologies for teaching children with complex developmental disorders]: navch.-metod. posibnyk / Chebotarova O.V. ta in.; za nauk. red. O.V. Chebotarovo, O.I. Miakushko. Kyiv: ISPP imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

7. Melnyk, V.V. (2012). *Kontseptsii vzaiemodii liudyny i suspilstva v konteksti sotsiokulturnykh zasad: teoretyko-metodolohichni vymiry* [Concepts of human-society interaction in the context of sociocultural foundations: theoretical and methodological dimensions]. *Hileia: naukovyi visnyk*. Kyiv: Vyd-vo UAN TOV “NVP” “VIR”, 65. P. 246–254 [in Ukrainian].

8. Fedusenko, Yu.K. (2018) *Osoblyvosti vplyvu navchalno-ihrovoi diialnosti na rozvytok osnovnykh psykhychnykh protsesiv u molodshomu shkilnomu vitsi* [Peculiarities of the influence of educational and game activities on the development of basic mental processes in primary school age Peculiarities of the influence of educational and play activities on the development of basic mental processes in primary school age]. *Ridna shkola*. 4. P. 25–28 [in Ukrainian].